

Om å gjøre *Grounded Theory*

Helge Folkestad hfo@hib.no

Stipendiat/ Cand.polit.

Avdeling for helse og sosialfag, Høgskolen i Bergen, Norge

There is a kind of glass called end of the day glass, made by taking all colors and throwing them in a pot and stirring it up. It is quite a beautiful thing, but it is not any particular style or pattern, it is just whatever you get. I get a lot of that as the editor of a journal (..) who likes qualitative research. I see endless numbers of manuscripts in which everything is all mixed up and they call it grounded theory. (Stern, 1993;212)

Innledning

Grounded Theory (Glaser & Strauss, 1967/1970) er en metodologi for å oppdage teori ut fra empirien, teori som forklarer handlinger i den sosiale kontekst som studeres. Et grunnleggende trekk ved denne arbeidsmåten er at datainnsamling og analyse er parallelle prosesser. Utvikling av teoretiske begrep starter alt fra de første observasjoner er gjort med en åpen kodingsprosedyre der man gir navn til utsagn og hendelseselementer ut fra deres substans; substansiell koding (Stern, 1980). En stadig sammenligning av nye observasjoner med tidligere data ("*constant comparative method*") benyttes for å utvikle kategoriene og oppdage relasjonene mellom dem (*theoretical coding*). Ettersom datainnsamling og analyse pågår (blant annet ved skriving av *memos*), blir studien mer fokusert på teoretisk sammenhenger som fremkommer av data. Utgangspunktet er en *selective sampling* som innebærer at en før datainnsamling tar til, bestemmer hvem og hvor informasjon skal hentes fra. Prosessen føres videre av en *theoretical sampling*, der hva slags data som samles videre avgjøres av den framvoksende teori.

Glaser (1998) låner et slagord fra reklamen og råder forskere som vil gjøre grounded theory : "*Just do it*". Problemet er ikke, sier han (s. 19), å legitimere denne måten å arbeide på. Det problematiske er å holde styr på tingene; ikke å gi arbeidet ut for å være mer enn det det er, og ikke å bruke betegnelsen for å legitimere noe som likevel ikke er grounded theory. Min innfallsvinkel til stoffet her er reaksjon på en kommentar man tidvis hører, at grounded theory er "noe vi driver med alle sammen når vi nærmer oss et empirisk felt." Først i denne artikkelen derfor: noen merknader fra puristen i meg.

'Det er ikke gull alt som glimrer'

Riktignok er grounded theory en metodologi hvis retningslinjer og prosedyrer, i følge Strauss & Corbin, "*allow much latitude for ingenuity and are an aid to creativity*" (1994;273). Men det skal likevel ikke bety at alt går. Det rapporteres om fallgruver (Becker, 1993) og feilskjær (Wilson & Hutchinson, 1996) som resulterer i "erosjon" (Stern, 1993) og "bastardisering" (White, 1998) av denne tilnærmingen til forskningsarbeidet. Og hvordan skal en stakkar vite hvor grensene går? Patricia Stern gir oss følgende råd: "*Get thee to a mentor*" (1993;221). Det

er imidlertid ikke lett å finne en veileder som kan, og som selv aktivt bruker denne metodologien. I denne "*minus mentoring*"-situasjonen (Stern, 1993, Glaser, 1998) som de fleste av oss altså befinner oss i, da er det vel bøkene og artiklene vi må lite på? Trolig¹ er det det, men giv akt, for det er altså mer som gir seg ut for å være grounded theory enn hva som hører til under denne overskriften.

Observasjon og intervju er måter å samle data som forskere med ulike utgangspunkt (i ulike metoder) betjener seg av, selv om disse metodene kan innebære ulike analysestrategier og resultat. Det at en samler sine data på en slik måte er nok nødvendig, men ikke tilstrekkelig, for å kunne si at en gjør grounded theory. Denne metodologien forutsetter et systematisk arbeid for å generere teori på grunnlag av empiri. "*(T)heory, not only researched description*" (s. 31) var det opprinnelige oppropet Glaser og Strauss kom med i "*Discovery..*" (1967/1970). I denne første utlegningen av metodologien, understreket de at:

"(..) the elements of theory that are generated by comparative analysis are, first, conceptual categories and their conceptual properties; and second, hypotheses or generalized relations among the categories and their properties." (s. 35)

For, som Glaser kommenterer nå "*It is not findings, as referred to in the more evidentiary methods*" (1998; 19). Grounded theory krever et annet arbeid. En ren beskrivelse (om enn aldri så rik) av fenomen i feltet, typologier eller andre slike måter å presentere forskning på er ikke grounded theory. "*Remember if you are finished before you are finished, you are finished*", minner Glaser forskeren om (1998, s. 64). Igjen: jobben er ikke kun beskrivelse.

His [forskerens] job is not to provide a perfect description of an area, but to develop a theory that accounts for much of the relevant behavior. (..) His job and his training are to do what (..) laymen cannot do - generate general categories and their properties for general and specific situations and problems. (..) The sociologist thereby brings sociological theory, and so a different perspective, into the situation of laymen. This new perspective can be very helpful to the latter. (Glaser & Strauss, 1967/1970;30)

Denne nytten viser seg når teorien som formuleres er formulert slik at den kan forstås av lekmenn på området², og at den inneholder variabler som de i noen grad har kontroll over. Da er teorien "*applicable in situations as well as to them. Thus people in situations for which grounded theory has been generated can apply it in the natural course of daily events*" (Glaser & Strauss, 1967/1970;249).

¹ Selv om Stern mener at det, for de fleste, ikke lar seg gjøre å lære grounded theory bare fra boken: "Book learners or those who have fallen victim to generational erosion tend to go part way with their analyses. Their reports suffer from incompleteness. Reviewers tend to find them thin; a typical comment is; "With such rich data, it's a pity the author has made such poor use of it." Usually book learners get no farther than categorizing the data. Or the central variabel they claim explain the data just does not ring true." (Stern, 1994,219)

² Jeg oppfatter her at de bruker lekmann i motsetning til ekspert – da ekspertise basert på vitenskap, derfor i mitt prosjekt: praktikerne

Undergraving av normene (*canons*) for grounded theory forskning er grunn til en ”erosjon” av den opprinnelige metodologien (Stern 1993). For eksempel understreker Strauss verifikasjon og validering (Strauss & Corbin, 1990). Dette mener Glaser (1992, 1998) faller utenfor grounded theory, det var jo nettopp oppdagelse framfor verifikasjon de gikk inn for i *Discovery*. Stern melder at studentene deres alt på 60- og 70-tallet kunne se at Glaser og Strauss hadde ulike måter å arbeide med det som de begge kalte grounded theory, og at dette ser ut til å ha kommet overraskende på Glaser med utgivelsen av Strauss og Corbins bok i 1990. Glaser hevder (1992) at Strauss nå skriver om en helt annen metode. Strauss bedriver *Conceptual Description*, mener Glaser, og han mener at det er hans egen tilnærming som er *Grounded Theory*. Strauss kommenterer dette uten direkte henvisning til Glaser³:

”(..) no inventor has permanent possession of the invention – certainly not even of its name – and furthermore we would not wish to do so. No doubt we will always prefer the later versions of grounded theory that are closest to or elaborate our own, but a child once launched is very much subject to a combination of its origins and the evolving contingencies of life.” (Strauss & Corbin, 1994; 283)

Men i alle fall har forskjellig utbrodering fra de to opphavsmennene ført til to ulike ”skoler”, og derved til at ulike forskningsinnsatser utgir seg med samme overskrift. Vi kan også se at andre forfattere reformulerer og legger til. Wilson & Hutchinson (1996) bemerker for eksempel at forskere i sykepleie-vitenskap (*nurse scientists*) også har kookt i hop nye regler; slikt som krav om diagram eller om gitte minimum for utvalgets størrelse. Selv om Strauss og Corbin jo tydeligvis (1990;6) godtar en viss utvikling av metodologien, så er nok: ”..*the importation of rigid rules is counterproductive to the spirit of creativity and the generation of grounded theory.*” (Wilson & Hutchinson, 1996;123).

Noen benytter seg svært lettvtint av overskriften grounded theory. Det er i dette klima erosjonen pågår. Man kan for eksempel la seg ”inspirere” av grounded theory i analysen av allerede innsamlet materiale (Men skal det bli grounded theory av slikt, må man forholde seg til materialet som biblioteksmateriale for innledende selektiv sampling, og siden følge analysen med teoretisk sampling der det måtte vise seg nødvendig). Andre, manipulerer med sine data på snart hvilken måte som helst og bare kaller det grounded theory (Stern, 1993;213). Slikt bidrar til å uthule metodologien, for

..when we thinly write or miswrite a research method (..) only to envoke its authority, we are rewriting it into a superficial and hollow stamp of approval (..) and only a vague legitimating function remains. (Locke, 1996;244)

³ Stern (1993;220-221) forteller at Glaser i sin tid oppgav sjansen for en fast stilling ved University of California at San Francisco (UCSF) for at en farget professor skulle få stillingen, og at Glaser da startet for seg selv (*went into business*). Til kontroversen som har kommet etter Strauss og Corbin boken (1990) skal Strauss derfor ha bemerket at Glaser jo har vært borte fra academia i 14 år, mens han selv har fortsatt med forskning. Da er det bare naturlig at han og metoden har utviklet seg, mener han. Glaser, derimot, holder overfor Stern fast på at Strauss har viklet seg vekk fra den opprinnelige metoden, og at det ”*makes no scholarly sense*”. Den Straussianske skole bidrar, iflg Stern, til erosjon av grounded theory.

Derfor refser Stern (1993) slike "*minions of mediocrity*" (s. 214) for deres "*slapdash procedures*" (s. 215). Og hun refser dem for å ha lest for lite og/eller blandet kortene. De mangler innsikt i, og vilje til å følge, denne metodologiens prosedyrer og krav. Disse "tilhengerne av middelmådighet" hevder at de gjør grounded theory, mens resultatene i beste fall blir: "*Close, but no cigar*" (s. 215).

En tilleggsliste over typiske fallgruver og feilskjær til slutt her: Det resulterer i at forskningen forblir en deskriptiv studie og ikke grounded theory, dersom: (1) datainnsamling og analyse ikke pågår parallelt, og teoretisk utvelgning (*theoretical sampling*) ikke benyttes, (2) en ikke har søkt/funnet det som er aktørenes sentrale problem, (3) en importerer teoretiske perspektiv som ikke er forenlig med grunnlaget for grounded theory eller begrep det ikke er dekning for i data, eller (4) man bestemmer kjernevariabel på grunnlag av frekvens heller enn på grunnlag av mening og sammenheng mellom kategoriene (Becker, 1993, Wilson & Hutchinson, 1996).

Det er også verdt å være oppmerksom på forskjellen mellom metode-triangulering og den sammenblanding av metoder som en tidvis ser utgitt som grounded theory. Vel må det være legitimt å bruke ulike metoder til å undersøke ulike sider ved feltet en interesserer seg for. Grounded theory vil da kunne være en del av en større studie, men fremdeles framtre i form og innhold som en teori på empirisk grunn. For som Glaser (1998) understreker, representerer grounded theory et metodealternativ, ikke det eneste riktige valget. Hver metode må brukes i tråd med sitt grunnlag og med sine vanlige grep (Wilson & Hutchinson, 1996), ellers blir sammenblanding av metoder lett et hverken-eller som derfor blir gjenstand for den kritikk jeg har vært inne på.

Striden mellom opphavsmennene

Tittelen på den første boken om grounded theory er *The Discovery of...* Glaser og Strauss hevder i denne boken at de først etter at de hadde gjort sin studie *Awareness of Dying*⁴ ble klar over at den metodebruk de utviklet der bygde på en helt ny metodologi. Denne oppdagelsen - ikke oppfinnelsen - av en metodologi, ville de følgelig gjøre tilgjengelig for andre (Glaser og Strauss, 1967/1970, Stern, 1993). *Discovery* ble i sin tid skrevet som en polemikk mot hypotesetesting og verifikasjon. Den var oppropet til forskerne om å bruke sin intellektuelle kreativitet til å utvikle teori for forskningsområdene de var opptatte av. Boken foreslo metoder for å gjøre det, og den foreslo kriterier for å evaluere (i motsetning til å teste) teoriene. I denne delen av artikkelen skal jeg trekke fram et sentralt punkt i denne metodologien, et punkt som avgjørende er det viktigste moment i skillet som er oppstått mellom opphavsmennene: *emergence*.

⁴ Snart etter at Glaser og Strauss ble rekruttert (blant flere) til UCSF i begynnelsen av 60-årene for å delta i oppbygging av et doktorgradsprogram i sykepleievitenskap, fikk de forskningsmidler til å studere pasienter som dør i sykehus. Begge hadde nylig mistet en av sine foreldre - "*parents who were not told they were dying*" (Stern, Allen & Moxley, 1982;201). Glaser (1998) påpeker: "*A prime source of motivation for considering a grounded theory project, with the prospect of finishing it, is to study a substantive area that bears on a deep, abiding life cycle interest...*" (s. 48)

Hovedtemaet i *Discovery* er hvordan man kan oppdage teori ut fra systematisk innhenting og analyse av data fra et substansielt felt. Hensikten er da minst å si noe med de sentrale begrep, eller kategorier som det heter i grounded theory-språkbruk, og sammenhengen mellom dem i den konteksten en studerer og i forhold til den prosessen som foregår der. Målet er altså, som jeg alt har vært inne på, noe langt mer enn en beskrivende beretning om feltet (Becker, 1993). Teorien som genereres skal kunne brukes både *på* feltet og *i* feltet. En slik teori skal tre fram (*emerge*) av dataene og på denne måten være (be)grunnet (*grounded*) i data. Denne prosessen har da en mer induktiv enn deduktiv karakter (Glaser & Strauss, 1967/1979, Glaser, 1992 og 1998).

“*Emergence vs Forcing*” er overskriften som Glaser setter på uenigheten mellom Strauss og ham selv (Glaser, 1992). Han bekymrer seg over at Strauss avbryter den prosessen der teori trer fram (*emerges*) ved å stille forutfattete (*preconcieved*) spørsmål (Glaser, 1992;4) og ved å spekulere. “*Preconcieved theoretical codes force the theory and usually are totally non-emergent*” skriver han (Glaser, 1998;84), og tenker på Strauss kodeoverskrifter: vilkår, kontekst, konsekvenser osv (Strauss & Corbin, 1990). Han mener at Strauss (og Corbin) overlesser arbeidet med prosedyrer, teknikker og steg i *axial* koding. “*Too many method rules get in the way; they block emergence*”, skriver Glaser (1992;71).

Omkvedet er hele tiden *emergence*: “*The researcher must have patience and not force the data out of anxiety and impatience while waiting for the emergent.*” (Glaser, 1992s4).. Men Glaser selv lykkes heller ikke helt i å overbevise leseren om at dette kan oppnås kun ved at forskeren

“..simply should constantly code and analyze categories and properties with theoretical codes which will emerge and generate their complex theory of a complex world! And in turn they will produce simple or complex explanations along the way of the processing of concerns of a substansive area” (s. 71).

For samtidig som han kritiserer Strauss for at “*..heaps of rules and fracture methods (..) are hard to remember and follow, and yeild low-level abstract description*” (s81), understreker han selv likevel regler og prosedyrer. “*One must study thoroughly the methods set forth in Discovery and Theoretical Sensitivity and be prepared to follow them*” (s. 17).

Retorikken, ordrikdommen og energien som han bruker på sin kritikk av Strauss (Glaser, 1992) følger for såvidt opp den polemiske tradisjonen fra *Discovery* , selv om hans angrep jo er *eine grausame salbe*:

Basic [s of] Qualitative Resaearch (..) is a book which misconcieves our conceptions of grounded theory to an extreme degree, even destructive degree. Furthermore you implied throughout the book my complete endorsement of these misconceptions, which further is very destructive to me and my creativity and my cherished contribution to the field of research methodology. Therefore I demand that you withdraw the book pending a rewriting of it. And then you and I sit down and go through each page of the book to iron out what I concider to be the misconceptions and then rewrite the book by mutual concent. Or, you rewrite the book deleting all tie-in references to me and to grounded theory, subject to my approval that you have done so. The problem will not go away until solved. And I will persist until it is. (Glaser, 1992;1)

Strauss hverken trakk eller skrev om boken (den er ute i andre utgave). Glasers senere bøker holder på denne *hellig krig* stemningen og gjemmer gjerne derved lett poengene mellom retoriske utfall. Selv om han jo hevdet: “*To be sure grounded theory is non religious, non spiritual, non ideological and non requiring to join*” (1992;8), føler han nå sterkt behovet for å bringe grounded theory tilbake på sporet (1992;6) og å holde den der (1998;3). Etterhvert har flere forfattere (feks Stern, 1993, Babchuk, 1996, Locke, 1996, Melia, 1996) skrevet om hvordan grounded theory har utviklet seg til to “skoler”. Ser vi ambisjonene i grounded theory som relevante for våre egne prosjekter, da må vi velge tilnærming. Foretar vi ikke et slikt valg blir vi lett bytte for kritikken jeg har skissert. I hovedsak handler det om valget mellom Glasers fleksible og likevel metodiske tilnærming der informantenes verden skal tre fram og deres sentrale problem danne utgangspunkt for teoretisering, og Strauss sine langt mer regelstyrte, systematiske anstrengelser for å få fram en detaljert beskrivelse av feltet.

Jeg velger meg Glasers versjon hvor den åpne, oppdagelsesorienterte tilnærmingen understrekes. I hans versjon er det “no veiled goal to tell them [forskerne] what to find and how to force it out of the data. The goal is to do research that allows the emergence of “what is going on”” (1998;94). Fortsettelsen her handler mest om hvordan jeg har brukt grounded theory tidligere, hva jeg fikk ut av det og hva jeg nå tenker å gjøre videre. Samtidig vil jeg prøve å unngå å stille meg an til Glasers kritikk om at:

Many people using grounded theory feel they have to argue its virtues in opposition to another method (...) Whatever the opposition argument to grounded theory we get a rhetorical wrestle, (..) The wrestle is a waste of time, tiresome and goes nowhere. (Glaser, 1998;35)

Mitt eget arbeid med Grounded Theory

Allerede i mitt hovedfagsarbeid⁵ (Folkestad, 1997) var grounded theory en hovedinspirasjon. Jeg så da denne måten å arbeide på som et mottrekk til faren for *hjemmeblindhet* (Skau, 1993). Jeg er selv vernepleier og jeg skulle undersøke en del av vernepleieres yrkespraksis⁶. Der kunnskap om feltet kan gi forskningen en konkret forankring i virkeligheten, ligger det også en fare for at for stor nærhet til det en skal undersøke gjør det vanskelig å se det undersøkte i perspektiv.

Det blir altså viktig å forhindre at det engasjement man som behandler har lagt ned i sitt virke, blir en bumerang som binder for viktig innsikt i denne samme virkeligheten. (Skau, 1993;30)

I eget fagfelt, bemerker Taylor og Bogdan (1984), er det fare for at en i for stor grad deler “common sense”-betraktningene til aktørene. Hverdagsoppfatninger om hva det er som skjer i

⁵ Forskningsoppgave til *cand.polit.*-graden.

⁶ Det var vernepleierne (en norsk yrkesgruppe med 3-årig post-gymnasial utdanning og nært slektsskap til f.eks. danske *socialpædagoger*) yrkespraksis i det vi kaller bofellesskaper for mennesker med psykisk utviklingshemming som interesserte meg. *Selektiv sampling* til doktorgradsarbeidet tar også utgangspunkt her. Men nå er jeg mer generelt opptatt av praksis i en boform som blir et tilbud til stadig flere brukergrupper, en boform som ikke helt er som andre hjem og som ikke helt er som institusjonene.

en kompleks praksis fanger ikke inn praksis, de er en del av den. Forskning skal være mer enn en gjenfortelling (Ploug Hansen, 1993;168), det er mer å lære ved å hente fram alternative formuleringer og konstruksjoner enn ved at vi holder oss til hverdagsforståelser (Dexter, 1994). Det er heller ikke nok bare å gjengi aktørenes stemmer. Forskeren må ta på seg ansvaret for en tolkning og sammenstilling av det som høres, observeres og leses.

Gjennom å lese litteratur om feltarbeid fant jeg gode råd om hvordan man skaffer adgang til feltet, og råd som vedkom datainnsamlingen. Men hvordan en skal arbeid for å få fram kategorier og sammenhenger var ikke, slik jeg forstod det, like klart. I litteraturen ser det på et vis ofte ut som om tilstedeværelsen og erfaringen i feltet *nesten i seg selv* skal gi opphav til analysestrategi (f.eks. Solberg, 1984) , man er oppmerksomt til stede i et sosialt felt og det katalyserer til forståelse av det som går for seg der. Jeg følte behov for å finne fram til en metode som kunne rettlede meg mht struktur i analysearbeidet. Det jeg fant fram til var metodebeskrivelser knyttet til grounded theory (Schatzman & Strauss, 1973, Stern, 1980, Stern, Allen & Moxley, 1982) en forskningsmetode som gjør bruk av feltarbeid, men som også beskriver en måte å analysere data på. Stern (1980) mener at de sterkeste sidene ved grounded theory best kommer til sin rett der forskeren beveger seg i "farvann" som ennå ikke er kartlagt, eller der en ønsker nye perspektiv på en velkjent situasjon. Dette siste synes å passe særlig godt til mitt prosjekt. Metoden er egnet til å oppdage hvilke problem som gjør seg gjeldende i et sosialt felt og hvordan de involverte løser eller mestrer dem, skriver hun. Hovedpoengene i grounded theory er at teoretiske begrep skal genereres ut fra data, og at forskeren ser etter sentrale prosesser i det feltet som undersøkes. For

... grounded theory assumes the existence of a process. This process or pattern of interaction that creates or sustains social structure is what the researcher seeks to uncover (Omery, 1983;61).

Gjennom bruk av metoden skulle jeg så formulere teori. Det virket i første omgang som en skremmende ambisjon. Men teorien det er tale om kan formuleres på ulike nivå, den må likevel minst være troverdige formuleringer om sammenhenger mellom begrep eller kategorier. Begrep og teoretiske, tentative formuleringer om sammenhenger mellom dem skal være (be)grunnet (grounded) i den aktuelle forskningen i feltet. Et slikt begrepsmessig rammeverk skal genereres ut fra data. Nye data sammenholdes hele tiden med data som alt er samlet og analysen som har skjedd. Datainnsamlingen følger føringer som kommer av den teori som vokser fram. Forskningen er da i liten grad en lineær prosess, flere prosesser foregår parallelt. Skrivning og analyse skjer sammen med datainnsamling helt fra begynnelsen (Stern, 1980;21).

Utvikling av problemstilling skal i følge Glaser (1992) også først skje i møtet med feltet. En uttenkt problemstilling, sier han, kan gjerne formuleres godt og "*may sound juicy*", men den fører ingen steder hen.

The underlying principle in grounded theory which leads to a researchable problem with high yield and relevance is that the research problem and its delimitation are discovered or emergent as the open coding begins on the first interviews and observations (s. 21).

Dette bryter radikalt med slik forskning ellers planlegges. Og jeg hadde skrevet en prosjektplan og formulert mine foreløpige problemstillinger. Med dem dro jeg ut i feltet, ut for å lære om vernepleiernes arbeidsoppgaver og praksis i bofellesskap for mennesker med psykisk utviklingshemming. Etter nedlegging av institusjonene er en egen leilighet, samlokalisert med 3-5 andre, med en personalbase og (ofte) med adgang til felleslokaler, blitt den typiske boformen for mennesker med psykisk utviklingshemming i Norge. En slik samling av leiligheter og personalbase kaller vi bofellesskap. Vernepleierne og deres kolleger bidrar med hjelp, støtte og omsorg til beboerne i deres dagligliv.

Tidlig i feltarbeidet slo det meg at vernepleierne viste stor tålmodighet for at beboerne skulle gjøre praktiske hverdagsoppgaver selv. Jeg kodet slike hendelser ut fra sitt substansielle innhold som *<gi handlingsrom>*. Nye hendelser og episoder ble kodet slik etter at de var sammenlignet med slike som alt hadde fått koden. Denne stadige sammenligningen er, for å bli i terminologien fra grounded theory, *the constant comparative method*. Data-innsamling og analyse er stort sett parallelle prosesser, så oppdagelsen av at vernepleierne systematisk gav beboerne handlingsrom, fikk meg til å se nærmere på det som gikk forut for dette. Jeg kunne da se at vernepleierne ofte definerte oppgaven for, eller sammen med, beboeren. Slike handlinger kodet jeg som *<ramme inn>*. Disse oppdagelsene fokuserte min interesse på arbeidet med å hjelpe beboerne med/i hverdagsoppgavene. Jeg hadde først vært opptatt av hvilke oppgaver vernepleierne arbeidet med, nå kom det mer og mer til å handle om hvordan de løste en type oppgave.

The 'groundedness' of this approach fundamentally results from these researchers' commitment to analyze what they actually observe in the field or in their data. If they find recurrent themes or issues in the data, then they need to follow up on them, which can, and often does, lead grounded theorists in unanticipated directions. (Charmaz, 1990;1162)

Alle situasjoner der personale skulle hjelpe beboere ble nå særlig interessante, selv om jeg fortsatt var med og noterte meg utsagn og hendelser i rent sosiale situasjoner. Den videre analysen av feltdagbok og intervjuer, den stadige sammenligningen mellom informasjonsbiter som jeg i utgangspunkt ville gi disse to kodene, førte til at flere nye koder måtte introduseres. For etterhvert så jeg at mine første koder egentlig var kategorier som fanget inn en rekke forskjellige koder. Vernepleierne rammet inn oppgaver og situasjoner på flere vis og i ulik grad, og at det samme gjaldt mht å gi handlingsrom. En nøye koding av feltdagbok og intervjuer tydeliggjorde kategoriene. Den videre datainnsamling ble styrt av å sjekke ut og bestyrke disse kategoriene.

Theoretical sampling is the process of data collection for generating theory whereby the analyst jointly collects, codes and analyzes his data and decides what data to collect next and where to find them, in order to develop his theory as it emerges. This process of data collection is controlled by the emerging theory, whether sunstansive or formal. (Glaser & Strauss, 1967/1970;45)

Jeg kunne etterhvert gjøre anslag til å formulere en substansiell teori: Det er vernepleiernes forståelse at mennesker med psykisk utviklingshemming, tross sine store innbyrdes ulikheter, har det til felles at de i en eller annen grad har vanskeligheter med å klare dagliglivets komplekse krav. Hvordan man kan yte er *tilpasset hjelp* er en sentral problemstilling for

vernepleierne i bofellesskapene. I situasjonene som oppstår må det da avgjøres hva slags og hvor mye hjelp som er nødvendig. Å *ramme inn* skal tjene til å redusere beboerens usikkerhet overfor oppgaver ved at oppgavene tydeliggjøres, samtidig som det å *gi handlingsrom* ikke fratar personen muligheten til selv å handle i situasjonen. Motsetningen til denne arbeidsmetoden kommer til syne når personalet griper inn og gjør oppgaver for beboeren. Det metodiske i arbeidsmåten jeg beskriver, ligger i en bevisst vurdering av hvor mye og hvordan en skal ramme inn, av hvor mye handlingsrom som passer, og i en oppmerksomhet omkring sammenhengen mellom disse beslutningene. For handlingsrommet til en gitt oppgave må tilpasses til det beboeren er i stand til å klare. Avstanden mellom det man vet en person kan fra før og det oppgaven innebærer må ikke være større enn at det er en utfordring, for da blir det et urimelig krav.

En kan lett se at denne hjelpen også alltid er makt, avklaringen som ligger i å ramme inn er samtidig en styring. Også i rapportering og i karakterisering av beboerne uttrykkes en makt til å "konstruere" bilder av beboeren og skape forventninger til ham eller henne. Gjennom eksempler viste jeg hvor usikre situasjonene kan være, og jeg antydte *lydhørhet* som et potensiale for å overskride de vanemessige konstruksjonene som ellers ville kunne sementere praksis. Det er her jeg ønsker å starte arbeidet videre. Det er hele tiden en fare for at bildene som konstrueres av beboerne kan skjermes for å oppdage nye sider ved dem og nye muligheter i situasjonene. På den ene siden kan en ureflektert personalrolle bidra til å fastholde beboerne i større avhengighet enn det som er nødvendig. På den annen side kan en for ivrig tiltakstenkning medføre at en overser og ikke godtar personen som han er.

I fortsettelsen

Det interessante i fortsettelsen, syns jeg, er hvordan disse konstruksjonene oppstår og vedlikeholdes, og hvordan situasjoner tolkes og håndteres. Dette reiser mange spørsmål, f.eks: *Hvordan tolkes situasjonene? Hva er det som konstituerer en god tolkning og håndtering av en situasjon? Hvordan handterer yrkesutøverne dilemma de står overfor? Hva slags kunnskap gjør de bruk av i sine overveielser? Hva betraktes som gyldig kunnskap, og hvordan begrunnes den? Hvilke situasjoner er det som får oppmerksomhet fra personalet? Og hva er det evt som overses? Hva overlates til beboerne selv, eller til andre?*

Gjennom også å fokusere situasjoner som preges av mangel på nettopp lydhørhet, kan en fortsatt innkretsing av dette begrepet tilstrebes. Da blir det sentralt også å tydeliggjøre hva som hindrer en lydhør håndtering av situasjonen. Begrensninger som ligger i situasjonen må kartlegges. Slikt kan tenkelig omfatte mangel på tid, kunnskap, erfaring og/eller kjennskap til personen det gjelder. Men også det vi kan kalle diskursive begrensninger eller føringer må tydeliggjøres, for eksempel ideologisering eller følger av en normaliseringsdiskurs; vektlegging av selvstendighet og underfokusering på behov, unnlatelse i frykt for paternalisering og ambivalent håndtering av makt. Alle disse spørsmålene og momentene antyder tentative hypoteser som må avprøves gjennom den videre innsamling og analyse av data. Og det skulle være tydelig at jeg ser på doktorgrads prosjektet som en direkte videreføring av arbeidet jeg alt har gjort. Det er ikke nødvendig, selv om jeg vil benytte meg av grounded theory, å starte helt fra 'scratch'. Men Glaser (198;92) advarer likevel mot å opptre ekspert på området innen man begynner ("a know it all"), man må heller erkjenne hvor

lite man kan vite før det oppdages, sier han, holde en åpenhet for *emergence*. Det må jeg jo, men jeg begynner altså ikke noe helt nytt - jeg fortsetter der jeg slapp.

Karakteristisk for praksis i bofellesskap er møtet og det samspill (eller kanskje mangel på samspill) som finns mellom personale og beboere. Ulike personale (personalgrupper mht arbeidssted og personalkategorier mht utdanning) sine utlegninger av oppgaver, mål og midler vil bidra til å innkretse hva som er sentralt i denne praksis. Beboeres synspunkter og opplevelser kan også generere viktige spørsmål i studien og fungere som korrektiv til personalets utlegninger. Jeg tenker ikke at beboeres perspektiv kan/skal representere kriterier for hverken bekreftelse eller "falsifisering", men at dette kan bidra til nyansering i analysen.

Under arbeidet avgrenset hovedfagsprosjektet seg snart til å handle om de praktiske hverdagssituasjonene i bofellesskapet, og fikk på dette viset et entydig "bolig-internt" fokus. Bofellesskapet som boform er hverken institusjon eller vanlig hjem (Sandvin *mfl*, 1998), men det er en boform integrert i bo-områdene. Det bolig-interne fokus jeg hadde, og den generaliserte forståelsen av psykisk utviklingshemming (at det ikke ble gjort noen sammenligning av beboernes/gruppenes funksjonsnivå og evt innvirkning på praksis) tilsier at en mer omfattende studie av praksis nå er på sin plass. Et videre oppmerksomhet enn bare på de praktiske hverdagsoppgavene trengs for å fange inn mer av praksis. Jeg tenker meg derfor nå at feltarbeidet skal ha "hovedsete" i et bofellesskap, og at spørsmål og problemstillinger som genereres og får sin begynnende avklaring der, skal bli gjenstand for kortere feltarbeid og intervjuer under også andre steder. Hensikten med dette er å få til flere sammenligninger for å utvikle tema og kategorier som framstår. Dette er i tråd med ideen om *theoretical sampling*⁷. Datainnsamling og analyse fortsetter videre i en slik vekselvirkning, mens tilhørigheten til det første bofellesskapet ("hovedsetet") fortsetter studien ut. Grounded theory-tilnærming er et arbeid med induktivt preg og "*A variety of instances increases the inductive strength of the argument*" (Mullen, 1986;179). Det er ikke praksis i et gitt bofellesskap jeg vil beskrive og analysere, med praksis i denne boformen.

Resultatet av arbeidet som jeg nå tar fatt på, blir forhåpentligvis en teori om og for praksis i en boform som blir et omsorgstilbud til stadig flere personer med ulik funksjonshemming og omsorgsbehov. Når praktikere opplever teoriene som fjerne for praksis, ser vi tendenser til romantisering av mester-svenn læringen og en teorifientlig praksis. Mottrekket til dette kan være teorier som er generert ut fra praksis og som har det Glaser kaller *fit*, *work* og *grab*. *Fit* handler om i hvilken grad begrep uttrykker mønstre i data – denne egenskapen øker gjennom den løpende sammenligningen. *Work* (*workability*) handler om hvordan begrepene føyes sammen slik at hypotesene gjør rede for hvordan aktørene løser sitt hovedproblem – egenskapen beskriver derved i hvilken grad teorien kan brukes til å analysere denne praksis. *Grab* kommer av at den teorien som er oppdaget er relevant for aktørene på feltet - en godt utført grounded theory, sier han, rettferdiggjør (*justifies*) seg selv ved at den griper. En grounded theory må også være slik at den kan modifiseres og utvides ettersom mer data

⁷ The basic question in theoretical sampling (..) is: what groups or subgroups does one turn to next in data collection? And for what theoretical purpose? In short, how does the sociologist select multiple comparison groups? The possibilities are infinite, and so groups must be chosen according to theoretical criteria." (Glaser & Strauss, 1970; 47)

kommer til – *"New data never provides a disproof, just an analytic challenge"* (Glaser, 1998;19).

Siden grounded theory handler om å oppdage ny teori, da vil vi ikke ende opp bare med å underbygge eksisterende teori ved å se etter forutfattede kategorier i eget materiale. Ferdige begrepssett kan betvinge data: *"The literature, of course, reviewed out-of-sync with the grounded theory process forces data"* (Glaser, 1998;83). Men Glaser sier ikke at vi skal unngå litteraturen på området, grounded theory er ikke en invitasjon til å finne opp varmt vann på nytt. Andres forskning på området og på andre relevante felt kan innarbeides i analysen etterhvert. Poenget er å vente med å trekke fram litteraturen til en vet hvilken litteratur det viser seg å være relevant å gå til. *"The literature (..)will always be there. It does not go away!"* (Glaser, 1992;32). Og så jeg da, som alt har lest det meste av den forskningen som har vært gjort på bofellesskap i Norge. Det er ikke alle av Glasers påpekninger og krav som er egnet til å skape frimodighet og selvtillit for å gå i gang med forskningen. En annen av hans påpekninger har heller ikke gått hus forbi:

Age and career growth generate more investment in knowing beforehand followed by preconceiving. Grounded theory is harder and harder to do as researchers achieve mature standing with age and career (1998;101).

Det er mer utfordring enn trøst når han sier at *"This need not be. A skilled grounded theorist should get better at not knowing until it emerges"* (1998;101). Han sier også annet steds (s. 49) i den samme boken, at en som vil gi seg ut på grounded theory bør være sikker på sin egen evne til å begrepslegge og oppsummere - ellers er det like bra å gi seg til med mer beskrivende forskning. Han understreker nødvendigheten av at en kan tåle usikkerhet og forvirring, men også at forsiktig koding og stadig sammenligning vil få kategorier til å tre fra: *"Categories emerge upon comparison and properties emerge upon more comparison. And that is all there is to it"* (Glaser, 1992;43). Så når jeg nå beveger meg mot feltet igjen, tar jeg med et lite papir i lommen hvor det står:

The grounded theory researcher is seeking how the participants socially organize their area of action, not how the researcher would prefer to see it organized, so he will be temporarily confused. (Glaser, 1998;102)

Litteratur

- Babchuk, W.A. (1996). *Glaser or Strauss?: Grounded Theory and Adult Education*. Presented at the Midwest Research-to-Practice Conference in Adult, Continuing, and Community Education, University of Nebraska-Lincoln, Lincoln, NE, Oct 17-19. <http://www.canr.msu.edu/aee/research/gradppr.htm> (utskrift: 05.08.97).
- Becker, P. (1993) "Common Pitfalls in Published Grounded theory Research" i *Qualitative Health Research*, Vol. 3 No.2; 254-260.
- Charmaz, K. (1990). "Discovering' Chronic Illness: Using Grounded Theory" i *Soc.Sci.Med.* Vol. 30, No. 11; 1161-1172.
- Dexter, L.A. (1994). "On the Politics and Sociology of Stupidity in Our Society" i *Mental Retardation*, Vol. 32, no.2;151-155.

- Folkestad, H. (1997). *Ramme inn og gi handlingsrom. En studie av vernepleiere som arbeider i bofellesskap for mennesker med psykisk utviklingshemming, om deres arbeidsmåter for å yte tilpasset hjelp til beboerne*. Universitetet i Bergen: Hovedfagsoppgave i helsefag hovedfag. Det medisinske fakultet og Det psykologiske fakultet.
- Glaser, B.G. & Strauss, A.L. (1967/1970). *The Discovery of Grounded theory. Strategies for Qualitative research*. Chicago: Aldine Publ.Co. 1967 –Third printing 1970.
- Glaser, B.G. (1992). *Emergence vs Forcing. Basics of grounded theory Analysis* Mill valley, Ca.: Sociology Press.
- Glaser, B.G. (1998). *Doing Grounded theory: Issues and Discussions* Mill Valley, Ca.: Sociology Press.
- Locke, K. (1996). "Rewriting The Discovery of Grounded Theory After 25 Years?" i *Journal of Management Inquiry*, Vol.5, No.3; 239-245.
- Lützén, K. (1990). "Moral Sensing and Ideological Conflict" i *Scand J Caring Sci* Vol. 4, No.2; 69-76.
- Melia, K.M. (1996). "Rediscovering Glaser" i *Qualitative Health Research*, Vol.6, No.3; 368-378.
- Mullen, P.D. (1986). "Generating Grounded Theory: Two Case Studies" i *International Quarterly of Community Health Education* Vol. 6 (3); 177-214.
- Omery, A. (1983). "Phenomenology: a method for nursing research" i *Advances in Nursing Science*/Jan.; 49-63.
- Ploug Hansen, H. (1993) "Den praksisnære forskningen" i Kirkevold mfl.: *Fra klokskap til kyndighet*. Oslo: AdNotam.
- Sandvin, J., Söder, M., Lichtwarck, W., Magnissen, T. (1998). *Normaliseringsarbeid og ambivalens. Bofellesskap som omsorgsarena*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Schatzman, L. & Strauss, A. (1973). *Field Research. Strategies for a Natural Sociology*. Englewood Cliffs, NJ; Prentice-Hall.
- Skau, G.M. (1993). "Nærhet som utfordring" i *Nordisk sosialt arbeid* 4; 28-35.
- Solberg, A.(1984). "Metodekapitlenes blanke sider" i Dale, B, Jones, M. & Martinussen, W.: *Metode på tvers*. Trondheim;Tapir.
- Solvang, P (1998). "Det aktive fritidslivet - historien om en analyseprosess" i Christensen, K. mfl. *Prosess og metode*. Oslo: Universitetsforlagets metodebibliotek.
- Stern, P.N. (1980). "Grounded Theory Methodology: Its Uses and Processes" i *Image* Vol. XII, No.1; 20-23.
- Stern, P.N., Allen, L.M. & Moxley, P.A. (1982). "The Nurse as Grounded Theorist: History Process and Uses" i *Review J of Philosophy and Social Science*, 7; 201-215.
- Stern, P.N. (1994). "Eroding Grounded theory" (pp212-223) i Morse, J. (ed): *Critical Issues in Qualitative Research Methods* Thousand Oaks, Ca.: Sage Publ.Inc.
- Strauss, A. & Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research. Grounded theory Procedures and Techniques*. Newbury Park, Ca.: Sage Publ.Inc.
- Strauss, A. & Corbin, J. (1994). "Grounded theory Methodology – An Overview" i Denzin & Lincoln (Eds): *Handbook of Qualitative Research* Thousand Oaks, Ca.: Sage Publ.Inc.
- Taylor, S.J. & Bogdan, R.(1984). *Introduction to Qualitative Research Methods. The Search for Meanings*. New York: John Wiley & Sons (2nd ed)
- White, G. (1998). Comment 1 i *Grounded theory and Qualitative Data Analysis* (a discussion) <http://www.auckland.ac.nz/mch/hrmas/qual2d.htm> (utskrift 01.03.99)

Wilson, H.S. & Hutchinson, S.A. (1996). "Methodological Mistakes in Grounded theory" i
Nursing research, Vol.45, No.2;122-124